

TRZY KOBIE TY

THREE WOMEN

Maria Pinińska-Bereś
Natalia LL
Ewa Partum

Zachęta Narodowa Galeria Sztuki
Zachęta National Gallery of Art
www.zacheta.art.pl

1 marca 1st March 2011 – 8 maja 8th May 2011

Tematem wystawy jest twórczość trzech artystek, pionerek polskiej sztuki kobiet: Ewy Partum, Natalii Lach-Lachowicz i zmarłej w 1999 roku Marii Pinińskiej-Bereś. Od lat siedemdziesiątych łączyły je podobne poszukiwania, w których dostrzec można wyraźne intuicje feministyczne lub identyfikację z feminizmem. W takiej konfiguracji prace artystek zostaną ze sobą zestawione po raz pierwszy.

Ewa Partum najbardziej jednoznacznie identyfikowała się z postawą feministyczną w sztuce. Już w latach siedemdziesiątych w manifestach czytanych w trakcie wernisaży wypowiadała się na temat równouprawnienia i dyskryminacji kobiet. W przypadku twórczości Natalii LL, która do dziś dystansuje się wobec krytycznych założeń ruchu, a dostrzeżona przez krytykę feministyczną od drugiej połowy lat siedemdziesiątych brała udział w wystawach i manifestacjach sztuki feministycznej w Europie Zachodniej, można mówić o swoistym „zawłaszczeniu” przez feministyczny dyskurs. Natomiast miękkie, różowe formy Marii Pinińskiej-Bereś, otwarcie związane z kobiecą seksualnością, uznawane są przez niektórych polskich krytyków za prekursorskie w tym nurcie.

Tytuł wystawy inspirowany filmem Roberta Altmana z 1977 roku, nawiązuje do

Ewa Partum, *Zmiana*, 1972, fotografia na płótnie, 52x74 cm.
Dzięki uprzejmości artystki
Ewa Partum, *Change*, 1972, photograph on the canvas, 52x74 cm.
Courtesy of the artist

Maria Pinińska-Bereś, *Miejsce poetyckie*, 1974, drewno, papier mâché, płótno pikowane, lustro, akryl, 55x38x22 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie. Fot. Marek Gardulski
Maria Pinińska-Bereś, *Poetic Place*, 1974, wood, papier-mâché, quilted canvas, mirror, acrylic paint, 55x38x22 cm, National Museum in Cracow. Photo by Marek Gardulski

tytułu pierwszej zbiorowej manifestacji sztuki kobiet w Polsce, wystawy *Trzy kobiety* w poznańskim Arsenale (1978), w której wzięły udział asystentka Magdaleny Abakanowicz Anna Bednarczuk, Izabella Gustowska i Krystyna Piotrowska.

Wystawa będąca częścią procesu uhistoryczniania sztuki kobiet w Polsce, który trwa od połowy lat dziewięćdziesiątych, z założenia zrywa z linearną narracją. Kuratorka Ewa Toniak oraz autorka koncepcji przestrzennej, scenografka Małgorzata Szczeniak poprzez wystawę na nowo badają twórczość artystek. Opisują ją nie językiem historii sztuki, ale tworzą przestrzeń, w której prezentowane prace nawiązują dialog, co umożliwi ich różne interpretacje i odczytanie.

Ekspozycji towarzyszy katalog z tekstami Ewy Toniak, Agaty Jakubowskiej i Ewy Tatar, oraz filozofa i teoretyka filmu, Pawła Mościckiego.

Wystawę uzupełni bogaty program edukacyjny (wykłady, panele dyskusyjne, filmy) poświęcony historycznym początkom polskiej sztuki kobiet, jej recepcji w PRL-u, relacjom z ruchem feministycznym na Zachodzie.

The subject of the exhibition is the work of three female artists, pioneers of Polish women's art: Ewa Partum, Natalia Lach-Lachowicz and Maria Pinińska-Bereś, who died in 1999. From the 1970s onwards, the three have been linked by a similar quest

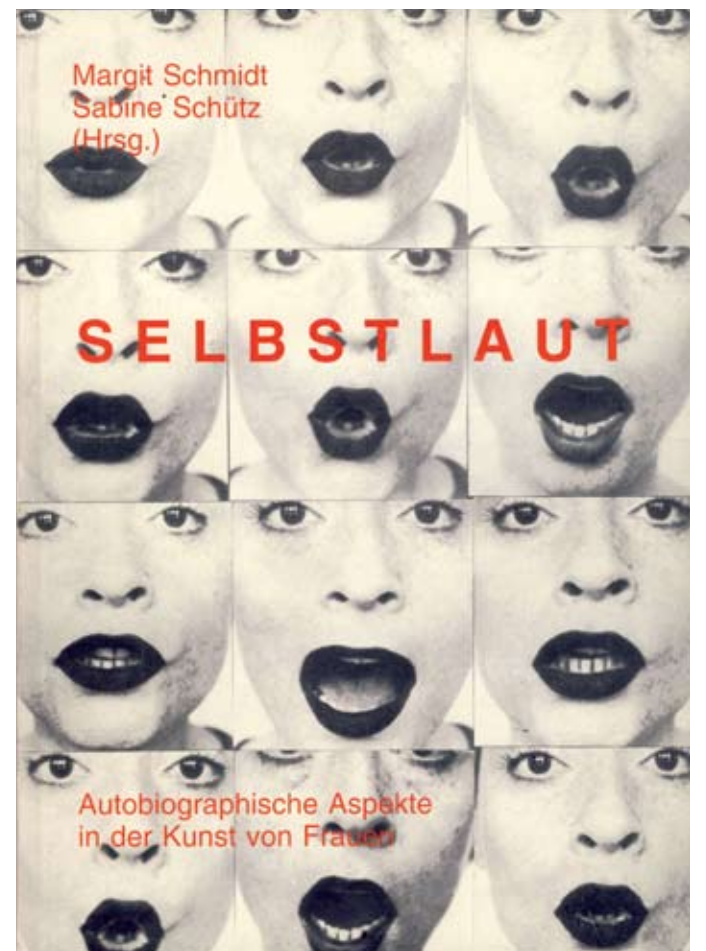
in which a clear feminist intuition or an identification with feminism is perceptible. Despite this, however, this will be the first time when their works are set alongside one another in such a configuration.

Amongst the three artists, it was Ewa Partum who most decisively identified herself with a feminist stance in art. As early as the 1970s she actively, in manifestoes read during exhibition openings, expressed her opinion on the question of the equality of women and their discrimination. In the case of the work of Natalia LL, who to this day distances herself from the critical postulates of the women's movement, but who, having been noted by feminist criticism, from the second half of the 1970s has taken part in exhibitions and manifestations of feminist art, one can perhaps talk in terms of her being 'co-opted' by Western feminist discourse. The soft, pink forms of Maria Pinińska-Bereś, on the other hand, openly linked with female sexuality, are seen by some Polish critics even as a precursor in relation to feminist art in the West.

The title inspired by the 1977 Robert Altman film, makes reference to the title of the first collective presentation of women's art in Poland, the exhibition *Three Women* in the Arsenal Gallery in Poznań (1978), in which Anna Bednarczuk, the assistant of Magdalena Abakanowicz, Izabella Gustowska and Krystyna Piotrowska took part.

The exhibition is a part of the process of giving to women's art in Poland its rightful

Okladka książki Margarit Schmidt i Sabine Schütz *Selbstlaut*, z reprodukcją pracy Natalii LL *Słowo*, 1971. Dzięki uprzejmości artystki
Book cover, Margarit Schmidt and Sabine Schütz *Selbstlaut*, with a reproduction of Natalia LL's *Word*, 1971. Courtesy of the artist

flash art

The International Arts Review No 60-61 December 1975/February 1976 L. 1.800 (\$ 3.50)

Natalia LL: Post-consumer Art, 1975

Okladka pisma „Flash Art”, 1976, z reprodukcją pracy Natalii LL *Sztuka postkonsumpcyjna*, 1975. Dzięki uprzejmości artystki
Cover of Flash Art, 1976, with a reproduction of Natalia LL's *Post-Consumer Art*, 1975. Courtesy of the artist

historical place, a process underway since the mid 1990s. Through the exhibition, curator Ewa Toniak and author of the spatial concept, set designer Małgorzata Szczęśniak, explore the artists' work afresh. Rather than describing the artists' work in the language of art history, they create a space in which the works presented propose a dialogue, opening up the potential for different interpretations and responses.

The exhibition will be accompanied by a catalogue with texts by Ewa Toniak, Agata Jakubowska and Ewa Tatar, and the philosopher and film theoretician Paweł Mościcki.

The exhibition will be accompanied by a rich educational programme (lectures, panel discussions, films) on the topic of the history of the beginnings of Polish women's art, its reception in the People's Republic of Poland, and its relations with the feminist movement in the West.

Natalia LL

Właściwie Natalia Lach-Lachowicz, urodziła się w Żywcu w 1937 roku. W latach 1946–1956 mieszkała w Bielsku Białym. W 1957 roku przyjechała do Wrocławia, gdzie studiowała w Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych (obecnie Akademia Sztuk Pięknych). W 1963 roku obroniła dyplom w pracowni Stanisława Dawskiego. Podczas studiów zajmowała się grafiką, malarstwem, projektowaniem form ze szkła, jednak najbardziej interesowała ją fotografia. Od 1964 roku członkini Związku Polskich Artystów Fotografików. W 1970 roku wraz mężem Andrzejem Lachowiczem, Zbigniewem Dhubakiem i Antonim Dzieduszyckim założyła Galerię Permafo, działającą do 1981 roku. Od lat siedemdziesiątych była aktywną animatorką ruchu konceptualnego skupionego wokół wrocławskiego środowiska artystycznego. Uznaniem przyniosła jej seria prac tworzonych w latach siedemdziesiątych zbiorczo nazywana przez artystkę *Sztuką konsumpcyjną* (1972–1975).

Od 1975 roku zaangażowana w rozwój ruchu feministycznego w Polsce — była autorką pierwszej polskiej wystawy artystek feministycznych w 1978 roku. Wykłada w Akademii Sztuk Pięknych w Poznaniu. Jej twórczość obejmuje fotografię, film, instalacje, rzeźbę i malarstwo.

Natalia LL

Actually Natalia Lach-Lachowicz, she was born as Natalia Lach in Żywiec in 1937. Between 1946–56, she lived in Bielsko-Biala. In 1957, she came to Wrocław, where she studied in the State Graduate School of Fine Arts (today the Academy of Fine Arts), graduating in 1963 in the studio of Stanisław Dawski. Her course included graphic arts, painting, glass design, but she was most interested in photography. From 1964 a member of the Association of Polish Art Photographers. In 1970, Natalia LL, her husband Andrzej Lachowicz, Zbigniew Dhubak and Antoni Dzieduszycki founded Galeria Permafo, which operated through 1981. From the 1970s, she was an active animator of the conceptual movement in the Wrocław art community. She earned recognition with a series of works created between 1972–75 under the collective name *Consumer Art*, in which she exposed and then deconstructed the myths of female behaviour and male expectations towards women. From 1975, involved in the feminist movement in Poland — she was the author of the first Polish exhibition of feminist artists, in 1978. She currently teaches at the Poznań Academy of Fine Arts. Her practice includes photography, film, installation art, sculpture and painting.

Maria Pinińska-Bereś

Urodziła się w Poznaniu w 1931, w zamożnej rodzinie arystokratycznej, zmarła w 1999 w Krakowie. Od 1950 roku studiowała na Wydziale Rzeźby Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie w pracowni Xawerego Dunikowskiego, gdzie w 1956 roku otrzymała honorowe wyróżnienie. Zadebiutowała w 1955 roku na wystawie w Arsenale. Pierwsze prace, niosące załączki późniejszej kobiecej estetyki, to seria architektonicznych, betonowych *Rotund* (1960–1964) ustawionych na miękkich pikowanych kołderkach. Na początku lat sześćdziesiątych w jej pracach pojawił się charakterystyczny różowy kolor. W 1968 roku powstała pierwsza praca o wyraźnym wydźwięku feministycznym, seria *Psychomebelków*. W połowie lat siedemdziesiątych zrezygnowała z ready-mades, zaczęła stosować nowe formy architektoniczne. Od drugiej połowy lat siedemdziesiątych przeprowadziła kilkanaście happeningów. W czasie stanu wojennego z prac artystki zniknął kolor różowy. W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych Pinińska-Bereś wielokrotnie łamała tabu płciowe, komentowała sytuację społeczną kobiety. Zafascynowana twórczością innych artystów tworzy *Dwie gracje komentują odejście trzeciej* (1990), czy autotematyczną serią *Okien*. Porzucony w latach osiemdziesiątych różowy kolor nadal pojawiał się w jej dziełach, jednak zdominowany przez biel i szarość.

Maria Pinińska-Bereś

She was born in Poznań in 1931, in an affluent aristocratic family, died in 1999 in Cracow. From 1950 she studied in the Faculty of Sculpture of the Cracow Academy of Fine Arts in the studio of Xawery Dunikowski, where she graduated in 1956 with a honorary mention. She debuted in 1955 in the Arsenal exhibition. The future feminine aesthetics of her work was first heralded by the architectural concrete *Rotundas* (1960–64) placed on soft quilted blankets. In 1968, she created her first openly feminist work, the *Psycho Furniture* series. In the mid-1970s, she moved away from ready-mades and started using new architectural forms. From the mid-1970s, she carried out several artistic actions. During the martial law period, pink colour disappeared from her works. In the 1980s and 1990s, Pinińska-Bereś frequently transgressed the gender taboo, commenting on the social condition of women. She also returned to earlier tropes, creating *Two Graces Commenting on the Departure of the Third One* (1990) or a self-referential series called *Windows*. Pink colour, abandoned in the 1980s, appeared in her works but, dominated by white and grey.

Ewa Partum

Urodziła się w 1945 roku w Grodzisku Mazowieckim. W latach 1963–1965 studiowała w Wyższej Szkole Sztuk Pięknych w Łodzi, a w latach 1965–1970 w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, na Wydziale Malarstwa w pracowni Stefana Gierowskiego. Artystka od 1983 roku mieszka w Berlinie. Jest uznawana za prekursorkę sztuki feministycznej i konceptualnej w Polsce. Autorka instalacji, performan-

sów i obiektów. W ramach utworzonego w 1971 roku Biura Poezji zorganizowała w swym niewielkim mieszkaniu akcję *Obszar na licencji poetyckiej*. Wykorzystała wówczas po raz pierwszy wycięte z tekury litery, fragmenty konkretnego tekstu. Poezja aktywna, zestawiona z naturą, symboliką miejsca i gestu, została wykorzystana przez Partum w serii *Kino tautologiczne* (1973–1978). W latach 1972–1977 prowadziła w Łodzi autorską Galerię Adres. Na początku lat siedemdziesiątych rozpoczęła serię prac *Poems by Ewa*, w których pojawił się wyraźny kontekst feministyczny. Podczas performansów artystka występowała nago, traktując to jako protest wobec sytuacji kobiet w sztuce. Nie rezygnowała przy tym z makijażu i wysokich obcasów, kulturowych atrybutów kobiecości. Swoje działania i performanse dokumentowała, tworząc równocześnie obiekty towarzyszące powstałym fotografiom i filmom.

Ewa Partum

She was born in 1945 in Grodzisk Mazowiecki. Between 1963–65, she studied in the State Graduate School of Fine Arts in Łódź, and between 1965–70 in the Faculty of Painting of the Warsaw Academy of Fine Arts in the studio of Stefan Gierowski. The artist has been based in Berlin since 1983. She is regarded as the precursor of feminist and conceptual art in Poland. Her practice includes photography, film, installation art and objects. As part of the Bureau of Poetry, a project launched in 1971, she organised in her tiny flat an action called *Area for Poetic Licence*, where for the first time she used cardboard letters, fragments of a specific text. Active poetry, combined with na-

Ewa Partum, w tle praca *Legalność przestrzeni*, 1971, Plac Wolności, Łódź. Fot. dzięki uprzejmości artystki
Ewa Partum against the backdrop of *The Legality of Space*, 1971, Plac Wolności, Łódź. Photo courtesy of the artist

Maria Pinińska-Bereś, *List-Latawiec*, 1976, okolice Prądnika pod Krakowem. Fot. Piotr Rybak. Dzięki uprzejmości rodziny artystki
Maria Pinińska-Bereś, *Flying Kite Letter*, 1976, around Prądnik near Cracow. Photo by Piotr Rybak. Courtesy of the artist's family

ture and the symbolism of the place and of gesture, was employed by Partum in the series *Tautological Cinema* (1973–78). Between 1972–75, Partum ran an artist's gallery called *Galeria Adres* in Łódź. In the early 1970s, she started a series called *Poems by Ewa* which carried a clearly feminist overtone. During the performances, the artist appeared naked in a token of protest against the situation of women in art, but still wearing makeup and high heels, the cultural attributes of femininity. She documented her actions and performances besides creating objects to accompany the photographs and films.

Wybrane teksty artystek

Uważam rok 1965 za datę, kiedy zaczyna się moja sztuka, którą można określić jako kobiecą. Właściwie już od roku 1960 występowały w robionych przeze mnie pracach pewne elementy takiej postawy. Były nimi na przykład szyte dereczki, położone pod masywnymi betonowymi *Rotundami*.

Czułam jednak w tych latach potrzebę tworzenia sztuki w pełni autentycznej, wyrosłej z osobowości autora. *Rotundy* były jeszcze w pewnym sensie wpisane w ciąg kulturowy rzeźby warsztatowej. Teraz chodziło o wyzwolenie osobowości autora. Autorem w tym wypadku była kobieta, z bagażem doświadczeń, które dziś bym określiła jako feministyczne. O feminizmie jeszcze nie słyszałam, a swoje doświadczenie, spostrzeżenia i urazy głęboko skrywałam.

Lecz gdy raz postanowiłam mówić własnym głosem, gdy odblokowałam ten kobiecy rezerwar, to wypłynęła rzeka, która mnie samą czasem wprawiała w zakłopotanie. Bardzo wtedy przeżywałam otwarcie wystaw i uwagi, często agresywne lub kpiące. Przez szereg lat moje prace były na wystawach niszczone przez jakąś anonimową osobę.

Moje rzeźby były ręcznie szyte, wypychane, modelowane i pokrywane kolorem. Przez pewien czas stosowałam technikę klejonych warstw papierowych. Spełniłam

postulat, abym sama mogła swoje rzeźby nosić. Przy wcześniejszych pracach odlanych w betonie musiałam przy transportach zawsze liczyć na męską pomoc.

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych, a więc po upływie ponad dziesięciu lat od wkroczenia na tę drogę, usłyszałam określenie mojej sztuki jako sztuki feministycznej. Czy było to dla mnie ważne?

Było zaskoczeniem. Niosło nadzieję na siostrzane dusze, ale i przyniosło rozczarowanie instrumentalnym podejściem europejskich feministek do sztuki, na przykład przy okazji wystawy *Internationale Feministische Kunst* w Muzeum w Hadze w Holandii.

25 lipca 1995

Maria Pinińska-Bereś, *O feminizmie w sztuce w: Maria Pinińska-Bereś 1931–1999*, kat. wyst., Galeria Sztuki Współczesnej Bunkier Sztuki, Kraków 1999, s. 29–30.

To, że tendencja feministyczna jest realną siłą, a nie złudą, potwierdza znamieny fakt, że skądinąd szacowna i poważna

instytucja, jaką jest Organizacja Narodów Zjednoczonych uległa presji światowej Women's Liberation i ubiegły, 1976 rok upłynął pod znakiem Roku Kobiet.

Ruch ten ujawnił się we wszystkich praktycznie sferach życia, mnie oczywiście interesować będzie głównie dziedzina sztuki. Istotnym dla tego ruchu wydarzeniem w Europie było poświęcenie całego numeru „Heute Kunst” (nr 9, 1975) sztuce kobiet. Gisliind Nabakowski, która jest redaktorem tego pisma, opublikowała tam tekst *Feminismus und Kunst*, przedstawiający ciągłość historyczną pracy artystycznej kobiet i wskazujący na te dokonania, które poprzedzały dokonania sztuki w ogóle, bądź też były rezultatem świadomości odmienności doświadczeń artystek. Gisliind Nabakowski wskazuje na konieczność opracowania „równoległej” historii sztuki feministycznej, gdyż rozwój sztuki kobiet pokazany może być sensownie jedynie jako odrębna dziedzina doświadczeń artystycznych. Wskazuje ona jednocześnie na ini-

cjującą rolę kobiet-artystek, podając przykłady Soni Delaunay, Meret Oppenheim, Charlotte Moorman, Yoko Ono i innych.

O tym jak słabo znany jest problem feminizmu w Polsce najlepiej świadczy fakt, że w prasie krajowej w ubiegłym roku (przypominam, że był to Światowy Rok Kobiet), ukazały się dwa artykuły, w których cała problematyka przedstawiona została z pobłażliwą ironią i politowaniem.

W sztuce polskiej zaś feminizm zyskuje też wątpliwych sojuszników w praktyce artystów — uważnych obserwatorów modnych tendencji sztuki światowej, którzy w istocie proponują wulgarny seksualizm poparty tępą męską krzepą.

Moją wypowiedź chciałabym zakończyć trafnym sformułowaniem Nelly Kaplan, która w wywiadzie dla pisma „Newsweek” powiedziała: „mężczyźni niewyzwoleni są doprawdy zabawni, wszystkie swoje kompleksy kompensują dumą z tej małej rzeczy, którą mają między nogami”.

1 marca 1977

N. Lach-Lachowicz, *Tendencja feministyczna w: Natalia LL. Tęty. Teksty Natalii LL. O Natalii LL*, Galeria Bielska BWA, Bielsko-Biała 2004, s. 58–62.

Natalia LL, *Sztuczna fotografia (fragment)*, 1976, fotografia barwna, 48,8×58,5 cm. Fot. dzięki uprzejmości artystki
Natalia LL, *Artificial Photograph (detail)*, 1976, colour photograph, 48.8×58.5 cm. Photo courtesy of the artist

Kobieta żyje w obcej strukturze społecznej. Jej model nieaktualny do jej roli obecnie stworzony przez mężczyzn i na ich użytek. Kobieta może funkcjonować w obcej strukturze społecznej, jeżeli opakuje szkołę kamuflażu i pominie własną osobowość. W momencie odkrycia własnej świadomości może nie mającej wiele wspólnego z realiami jej życia obecnie, wyniknie problem społeczny i kulturowy. Nie mieszcząc się w strukturze społecznej stworzonej dla niej, stworzy nową. Ta możliwość odkrywania siebie, autentyzmu swoich przeżyć, praca nad własnym problemem i świadomością poprzez bardzo specyficzne doświadczenie bycia kobietą w patriarchalnym społeczeństwie, obcym sobie świecie, jest problemem sztuki nazywanej feministyczną. Jest to motywacja tworzenia sztuki dla kobiety artystki. Fenomen sztuki feministycznej odkrywa kobiecie jej nową rolę, możliwości samorealizacji.

Warszawa 1979

Ewa Partum, maszynopis w archiwum artystki

Selected Artists' Texts

I regard the year 1965 as the moment when what can be referred to as my feminist art begins. In fact, already since 1960 some elements of the attitude had been present in my works. Such as, for example, the stitched rugs, placed under the massive concrete *Rotundas*.

However, I felt in those years a need to make art that would be really authentic, growing right out of the author's personality. The *Rotundas* were still, in a way, part of the cultural sequence of studio sculpture. Now the point was to free the author's personality. The author in this case was

Maria Pinińska-Bereś, *Pranie I*, 20.11.1980, Festiwal Sztuka Kobiet, Galeria ON, Poznań. Fot. dzięki uprzejmości rodziny artystki
Maria Pinińska-Bereś, *Washing I*, 20 January 1980, Women's Art Festival, Galeria ON, Poznań. Photo courtesy of the artist's family

a woman, with a store of experiences that today I would describe as feminist. But I had not yet heard of feminism then and my accumulated experience, observations and traumas were deeply hidden.

But when I finally decided to speak in my own voice, when I unlocked the feminist reservoir, a river flowed that sometimes left even me feeling embarrassed. The exhibition openings and the comments I heard, often aggressive or sneering, gave me a hard time. For many years my works in exhibitions were attacked and ruined by an unknown person.

In the mid-1970s, more than a decade after I had embarked on the path, I first heard my work being described as feminist. Was that important for me?

It was a surprise. It offered hope for sisterly souls, but it also produced disappointment with European feminists' instrumental approach to art, such as during the *Internationale Feministische Kunst* exhibition at the Hague Museum in the Netherlands.

25 July 1995

Maria Pinińska-Bereś, 'O feminizmie w sztuce', in *Maria Pinińska-Bereś 1931–1999*, exh. cat., Cracow: Galeria Sztuki Współczesnej Bunkier Sztuki, 1999, pp. 29–30.

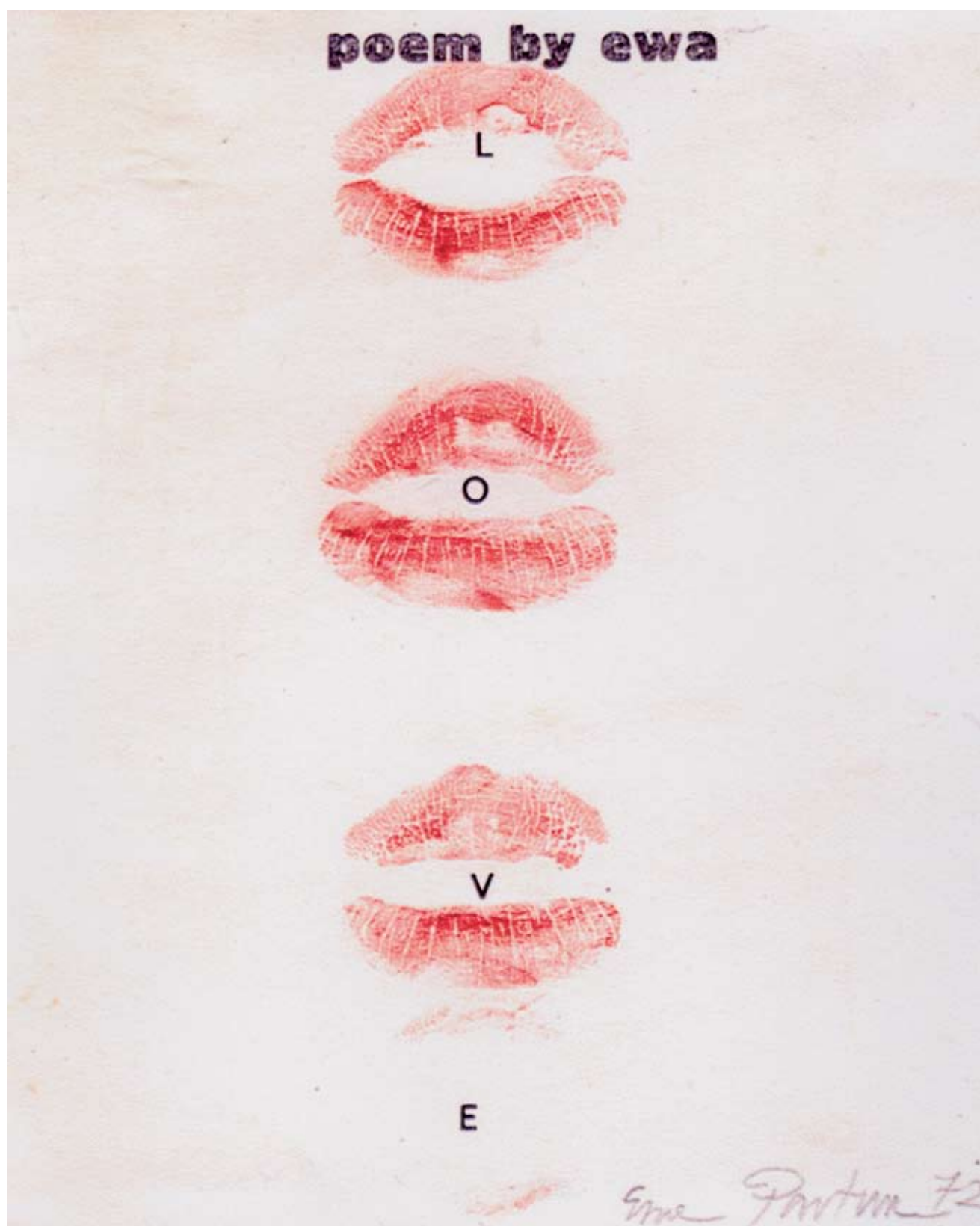
While discussing art, one cannot omit a certain artistic and social movement which is significant for contemporary art; namely, the feminist movement.

Currently, this movement spans practically all spheres of life, including the domain of art which, of course, remains the centre of my interest. In this respect, an important European event was the dedication of the entire issue of *Heute Kunst* (no. 9, 1975) to women's art. In this issue, the editor Gisliind Nabakowski published the article entitled *Feminismus und Kunst* which describes the temporal continuity of women's artistic work with an emphasis on pre-artistic achievements, as well as those exhibiting otherness of women artists. Gisliind Nabakowaki claims that it is necessary to write a 'parallel' history of feminist art, as the development of women's art can only be shown sensibly in the form of a separate area of artistic experience. The author also stresses the initiatory role of women artists and supports her claim by the examples of Sonia Delaunay, Meret Oppenheim, Charlotte Moorman, Yoko Ono, and others.

Feminists are also strongly opposed to allegations that men are supposedly more creative than women. Such views are a result of the social structure in which the preferable role of the woman is that of a recreator, busy with reproduction or satisfaction of men's sexual desire.

The issue of feminism is almost unheard of in Poland, which is best illustrated by the fact that the national press ran just two (yes, two) articles pertaining to the subject in the whole preceding year, in which the problem was presented with patronizing irony and disdain. Let me remind you once again that 1976 was the World Year of Women.

Also, feminism finds questionable supporters in Polish artists, regarded as followers of fashionable world trends in art. In

Ewa Partum, *Poem by Ewa*, 1972, technika mieszana. Fot. dzięki uprzejmości artystki
Ewa Partum, *Poem by Ewa*, 1972, mixed media. Photo courtesy of the artist

fact, all they offer is vulgar sexuality supported by dull male brawn.

I would like to finish off my speech with an accurate statement by Nelly Kaplan for *Newsweek*; 'non-liberated men are really funny, they compensate for all their complexes with this one small thing between their legs.'

1 March 1977

N. Lach-Lachowicz, 'The Feminist Tendency', in *Natalia LL. Tęty. Teksty Natalii LL. O Natalii LL*, trans. by J. Fejdych, Bielsko-Biała: Galeria Bielska BWA, 2004, pp. 320–324.

The woman lives within social structures that are foreign to her. Her model, which is not current for her contemporary role, was constructed by the man and for their uses. The woman can function within these social structures foreign to her, if she masters the art of camouflage and she circumvents her own personality. In the moment in which her own consciousness discovers that it perhaps has nothing to do with the reality of the current life, there emerges social as well as a cultural problem. Since the woman no longer fits into social structures constructed for her, she creates new ones. This possibility of one's own discovery, the authenticity of one's own experiences, the work on one's own problem and consciousness, through the very particular

experiences of being a woman in a patriarchal society, in a world foreign to her. It is the motivation for a woman as (woman) artist to create art. The phenomenon of feminist art discovers a proper role for a woman and the possibility of self-realization.

Ewa Partum, *Ewa Partum 1956–2001*, exh. cat., Karlsruhe: Badischer Kunstverein, 2001, p. 20.

Natalia LL na demonstracji w obronie praw mniejszości seksualnych, Nowy Jork, 1977. Fot. dzięki uprzejmości artystki

Natalia LL, during a demonstration in defence of sexual minority rights, New York City, 1977. Photo courtesy of the artist

Wydarzenia towarzyszące wystawie

Events Accompanying the Exhibition

Program filmowy

Kobiety na krawędzi. PRL a emancypacja

Wystawa *Trzy kobiety* prowokuje do pytania o miejsce kobiet i o perspektywę feministyczną w rzeczywistości Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W oficjalnej propagandzie PRL był światem emancypacji, obiecującym wolność, równość i braterstwo (nie siostrzeństwo) wszystkim chętnym do budowy socjalizmu grupom i klasom społecznym — także kobietom. W istocie mało kto rozumiał pojęcie feminizmu — i mało kto się do niego odwoływał — a z punktu widzenia władzy była to postawa „partykularna”, przedkładająca interesy grupowe nad zbiorowe. Sytuacja prawna (zwłaszcza prawo rodzinne), ekonomiczna oraz powszechność edukacji wspierały samodzielność kobiet, zarazem jednak kontekst polityczny nie tyle pozwalał im się emancypować, ile emancypował je, czy tego chciały, czy nie. I tak, na przykład, kobiety miały prawo do pracy, ale w rzeczywistości był to przymus, ponieważ jedna pensja rzadko wystarczała na utrzymanie domu. Pracowały zatem, niekoniecznie się z tego ciesząc i niekoniecznie będąc z tego powodu szanowane — były bowiem „zawody kobiece” i „przemysł lekki (B)”, a na czele pochodów szli przecież górnicy i hutnicy, nie pielęgniarki i włóknianki. Po pracy kobiety miały do wykonania szereg zajęć domowych, z których żaden dyskurs emancypacyjny ich nie ratował, a które to zajęcia nie należały do najłatwiejszych w świecie, gdzie zakupy przypominały polowanie. Podobne paradoksy i sprzeczności wiążą się ze wszystkimi ówczesnymi „zdobyczami” emancypacji i sferami życia — od łóżka, przez stół, aż po biurko.

W proponowanym cyklu filmów — oraz towarzyszącym im prelekcjom badaczy i badaczek historii, literatury i filmu — chcemy przyjrzeć się oficjalnym obrazom kobiet, przypisywanym kobietom rolom, a także formom przekraczania tych ról w filmie i telewizji ostatnich dwu dekad istnienia PRL-u.

Program pokazów:

- 1 marca *Rewizja osobista*, reż. Andrzej Kostenko, Witold Leszczyński (1973); *Dziewczyny do wzięcia*, reż. Janusz Kondratiuk (1972). Wprowadzenie: Iwona Kurz (IKP UW)
- 8 marca W setną rocznicę ustanowienia Dnia Kobiet zapraszamy na dyskusję *Między „dziewczyną” a „kobietą pracującą”*. *Obrazy kobiet w oficjalnej kulturze PRL*. W spotkaniu ilustrowanym fragmentami popularnych przedstawień z czasów peerelowskich udział wezmą Małgorzata Szpakowska (IKP UW), Ewa Toniak (kuratorka wystawy *Trzy kobiety*), Błażej Hrapkiewicz („Restart”) oraz Iwona Kurz (IKP UW).
- 15 marca Wybór filmów dokumentalnych z lat 70. w reż. Krystyny Gryczelowskiej, Ireny Kamieńskiej,

Danuty Halladin. Wprowadzenie: Justyna Jaworska (IKP UW)

22 marca *Aktorzy prowincjonalni*, reż. Agnieszka Holland (1978). Wprowadzenie: Joanna Krakowska (IS PAN)

29 marca *Przez dotyk*, reż. Małgorzata Łazarkiewicz (1985). Wprowadzenie: Matylda Szewczyk (IKP UW)

12 kwietnia *Krzyk*, reż. Barbara Sass (1982). Wprowadzenie: Katarzyna Czeczot (IBL PAN)

19 kwietnia *Bluszcz*, reż. Hanka Włodarczyk (1982). Wprowadzenie: Ewa Opałka (UJ)

Pokazy odbywają się we wtorki o godz. 18.

Wstęp wolny, sala multimedialna.

opracowanie program filmowy: Iwona Kurz

Film Programme

‘Women on the Edge’. The People’s Republic of Poland and Emancipation

The exhibition *Three Women* provokes one to question about the place of women and the feminist perspective in the reality of the People’s Republic of Poland. According to official rhetoric, the People’s Republic of Poland was a world of emancipation, promising freedom, equality and brotherhood (not, not sisterhood) to all groups and social classes willing to build socialism — women included. Indeed, changes to the law (in particular family law), the economic situation and the universalisation of education were instruments that helped the independence of women, just as the political situation did not so much allow them to emancipate, as emancipate them whether they wanted it or not. Thus, for example, women had the right to work, but this was more of a necessity — one salary was rarely enough to maintain a household. They worked, therefore, not necessarily drawing satisfaction from this fact and not necessarily being respected on account of this — there were ‘women’s professions’ and ‘light industry (B)’, while at the head of processions marched miners and steel-workers, not nurses and textile workers. Moreover, while they worked, after work they also had a whole range of domestic tasks to fulfil, from which no emancipatory discourse could save them, and which should certainly not be numbered amongst the easiest in the world in a context when going shopping was more like going hunting. Similar paradoxes and contradictions are thus to be found in all aspects of the emancipatory ‘gains’ of the times and all aspects of life — from the bed, through the table, to the office.

In the series of films proposed, and the introductory lectures that will accompany them by men and women researching history, literature and film, we intend to look more closely at the official images of women, and the roles attributed to them, and also to the ways in which these were transgressed in the film and television of the last two decades of the People’s Republic of Poland.

Programme of Screenings:

1st March *Rewizja osobista* [Personal Search], dir. Andrzej Kostenko, Witold Leszczyński (1973); *Dziewczyny do wzięcia* [Girls for Hire], dir. Janusz Kondratiuk (1972). Introduction: Iwona Kurz

8th March On the hundredth anniversary of the establishment of Women’s Day will be held a discussion *Between a ‘Girl’ and a ‘Working Woman’*. *Images of Women in the Official Culture of the People’s Republic of Poland*. In the discussion, which will be illustrated with fragments of popular culture from the People’s Republic of Poland, will take part Małgorzata Szpakowska (IKP UW), Ewa Toniak, Błażej Hrapkiewicz (Restart) and Iwona Kurz (IKP UW).

15th March Selection of documentary films from the 70s., dir. Krystyna Gryczelowska, Irena Kamieńska, Danuta Halladin. Introduction: Justyna Jaworska (IKP UW)

22nd March *Aktorzy prowincjonalni* [Provincial Actors], dir. Agnieszka Holland (1978). Introduction: Joanna Krakowska (IS PAN)

29th March *Przez dotyk* [By Touch], dir. Małgorzata Łazarkiewicz (1985). Introduction: Matylda Szewczyk (IKP UW)

12th April *Krzyk* [The Shout], dir. Barbara Sass (1982). Introduction: Katarzyna Czeczot (IBL PAN)

19th April *Bluszcz* [The Ivy], dir. Hanka Włodarczyk (1982). Introduction: Ewa Opałka (UJ)

Screenings on Tuesdays at 6 p.m.

Free entrance, multimedia room

Film programme created by Iwona Kurz

Program edukacyjny

6 marca (niedziela) godz. 12.15. *Opracowanie kuratorskie: Ewa Toniak*. Wstęp w cenie biletu

8 marca (piątek) godz. 12.15. *Patrzyć/zobaczyć. Sztuka współczesna i seniorzy*. Prowadzenie: Alicja Korpysz, zapisy: 22 556 96 96

12 marca (sobota), godz. 18. *Interwencje, intuicje? Feminizm w sztuce polskich artystek, udział biorą: Agata Jakubowska, Iza Kowalczyk, Agnieszka Morawińska, Agnieszka Mroziak, Ewa Toniak*. Prowadzenie: Ewa Majewska. Wstęp wolny

17 marca (czwartek), godz. 18. *Trzy kobiety. Spotkanie z artystkami zaangażowanymi w organizowanie pierwszych wystaw sztuki kobiet w Polsce, Izabellą Gustowską, Krystyną Piotrowską i autorką projektu *Fading Traces* Anną Leśniak oraz Grzegorzem Dziamskim*. Prowadzenie: Kamila Wielebska. Wstęp wolny

18 marca (piątek), godz. 12.15. *Patrzyć/zobaczyć. Sztuka współczesna i seniorzy*. Prowadzenie: Barbara Dąbrowska, Maria Kosińska, zapisy: b.dabrowska@zacheta.art.pl, 22 556 96 96

31 marca (czwartek), godz. 18. *Wykład i promocja książki Małgorzaty Radkiewicz *Władczyni spojrzenia. Teoria filmu a praktyka reżyserek**

i artystek (wyd. korporacja ha!art, Kraków 2011). Wstęp wolny

7 kwietnia (czwartek), godz. 18. Wykład Agnieszki Graff *Żaden stanik nie spłonał. O feminizmie drugiej fali w Stanach Zjednoczonych*. Wstęp wolny

14 kwietnia (czwartek), godz. 18. Być artystką w Polsce — spotkanie z artystkami różnych pokoleń, promocja książki *Artystki polskie*. W spotkaniu udział wezmą wybrane, omówione w książce artystki oraz autorka jednego z rozdziałów i kuratorka wystawy Ewa Toniak. Prowadzenie: Agata Jakubowska

Artystki polskie, red. Agata Jakubowska, Wydawnictwa Szkolne PWN, Warszawa 2011. Premiera 18 marca 2011.

Zachęta jest patronem publikacji

21 kwietnia (czwartek), godz. 18. Spotkanie *Ciało jako język* z Ewą Partum i Natalią LL. Prowadzenie: Krystyna Duniec. Wstęp wolny

Wykłady monograficzne o twórczości artystek:

24 marca (czwartek). Wykład Małgorzaty Jankowskiej o twórczości Natalii LL. Wstęp wolny

25 marca (piątek), godz. 18. Wykład Doroty Monkiewicz o twórczości Ewy Partum. Wstęp wolny

20 kwietnia (środa). Wykład Anny Markowskiej *Artystka robi dyplom. Ewa Partum wobec męskiego świata sztuki*. Wstęp wolny

7 maja (sobota), godz. 18. Wykład Ewy Tatar o twórczości Marii Pinińskiej-Bereś. Wstęp wolny

8 maja (niedziela), godz. 18. Uroczysty finał wystawy

Aktualne informacje i ewentualne zmiany w programie na www.zacheta.art.pl

Educational Programme

6th March (Sunday), 12.15 p.m. Guided visit with curator Ewa Toniak, price included in the exhibition ticket

8th March (Friday), 12.15 p.m. *Look/See. Contemporary Art and Seniors*. Led by Alicja Korpysz, reservations: 22 556 96 96

12th March (Saturday), 6 p.m. *Interventions, Intuitions? Feminism in the Art of Polish Women Artists*, with Agata Jakubowska Iza Kowalczyk, Agnieszka Morawińska, Agnieszka Mrozik, Ewa Toniak. Moderator: Ewa Majewska, 6 p.m. Free entrance

17th March (Thursday), 6 p.m. *Three Women*. Meeting with the women artists engaged in the organization of the first exhibitions of women's art in Poland. Izabella Gustowska, Krystyna Piotrowska and the author of the project *Fading traces* Anna Leśniak and Grzegorz Dziamski. Led by Kamila Wielebska. Free entrance

18th March (Friday), 12.15 p.m. *Look/See. Contemporary Art and Seniors*. Led by Barbara Dąbrowska, Maria Kosińska, reservations: b.dabrowska@zacheta.art.pl, 22 556 96 96

31st March (Thursday), 6 p.m. Lecture by Małgorzata Radkiewicz and promotion of the book *Władczyni spojrzenia. Teoria filmu a praktyka reżyserek i artystek* [Female Masters of the Gaze. Film Theory and the Practices of Women Directors and Artists], (Cracow: korporacja ha!art, 2011). Free entrance

7th April (Thursday), 6 p.m. Lecture by Agnieszka Graff *No bra was burnt. Second wave feminism in the USA*. Free entrance

14th April (Thursday) *Being a Woman Artist in Poland* — a meeting with women artists of different generations and promotion of the book *Artystki polskie*. A selection of the artists discussed in the book will take part in the discussion, as will the author of one of the chapters of the book and curator of the exhibition *3 Women*, Ewa Toniak. Discussion moderated by the editor of the publication: Agata Jakubowska *Artystki polskie* [Polish Women Artists], ed. Agata Jakubowska (Warsaw: Wydawnictwa Szkolne PWN, 2011). Première 18th March 2011. Zachęta is patron of the publication.

21st April (Thursday), 6 p.m. *Meeting Body as a Language* with Ewa Partum and Natalia LL. Moderator: Krystyna Duniec. Free entrance

Monographic Lectures about the Artists:

24th March (Thursday), 6 p.m. Lecture by Małgorzata Jankowska about Natalia LL. Free entrance

25th March (Friday), 6 p.m. Lecture by Dorota Monkiewicz about Ewa Partum. Free entrance

20th April (Wednesday), 6 p.m. Lecture by Anna Markowska *A Woman Artist Makes Her Degree Project. Ewa Partum on the Male World of Art*. Free entrance

7th May (Saturday), 6 p.m. Lecture by Ewa Tatar about Maria Pinińska-Bereś' work. Free entrance

8th May (Sunday), 6 p.m. Grand Finissage of the Exhibition

Up-to-date information and possible alterations to the programme on www.zacheta.art.pl

Maria Pinińska-Bereś, *Mój uroczy pokój*, 1975, drewno, sklejka, płótno wypchane watą i gąbką, elementy pikowane, sznurek, tabliczka, akryl, 102×163×172 cm, wł. Muzeum Narodowe w Krakowie. Fot. M. Gardulski
Maria Pinińska-Bereś, *My Charming Little Room*, 1975, wood, plywood, canvas stuffed with cotton wool and foam rubber, quilted elements, rope, plaque, acrylic paint, 102×163×172 cm, in the collection of the National Museum in Cracow. Photo by Marek Gardulski

Ewa Partum, *Obecność/Nieobecność*, 1965, fotografia czarno-biała z akcji w Sopocie. Fot. dzięki uprzejmości artystki Ewa Partum, *Presence/Absence*, 1965, black-and-white photograph, documentation of action in Sopot. Photo courtesy of the artist

Zwiedzaj wystawę z przewodnikiem!

W każdą niedzielę o godz. 12.15 zapraszamy na zwiedzanie aktualnie trwających wystaw z przewodnikiem. Orowadzanie w cenie biletu wstępu. Spotkanie w holu głównym.

Jeśli chcesz dowiedzieć się więcej o artystkach, których prace są prezentowane na wystawie, zastanawiasz się, w jaki sposób powstała wystawa i według jakich kryteriów kurator dobierał na nią prace, skorzystaj z usługi przewodnika!

Jak zamówić przewodnika? Dowiedz się tu: www.zacheta.art.pl/m.komornicka@zacheta.art.pl / 22 556 96 42

Program dla młodzieży

Podczas oprowadzania zachęcamy młodzież do aktywnego udziału w zwiedzaniu

wystawy. Przy pomocy materiałów edukacyjnych zawierających wiele niezbędnych wskazówek i pomocniczych pytań prowadzimy do formułowania własnych spostrzeżeń i pomysłów na interpretację prac.

Warsztaty dla młodzieży licealnej i gimnazjalnej towarzyszące wystawie nawiązywać będą do tematyki społecznej i kulturowej tożsamości płci.

Jak zamówić przewodnika? Jak zamówić warsztaty?

Dowiedz się tu: www.zacheta.art.pl/m.komornicka@zacheta.art.pl / 22 556 96 42

A Guided Exhibition Tour

On each Sunday at 12.15 we invite you to visit the current exhibition at Zachęta with a guide. The cost of the guide is included in the price of the entrance ticket to the gallery. Meet in the main hall.

If you want to find out more about the artists whose works are on show at the exhibition, if you are wondering how the exhibition came about and according to what criteria the curator chose the works for it, then the guided tour is for you!

How to order a guide? More information at: www.zacheta.art.pl/m.komornicka@zacheta.art.pl / 22 556 96 42

Programme for Young People

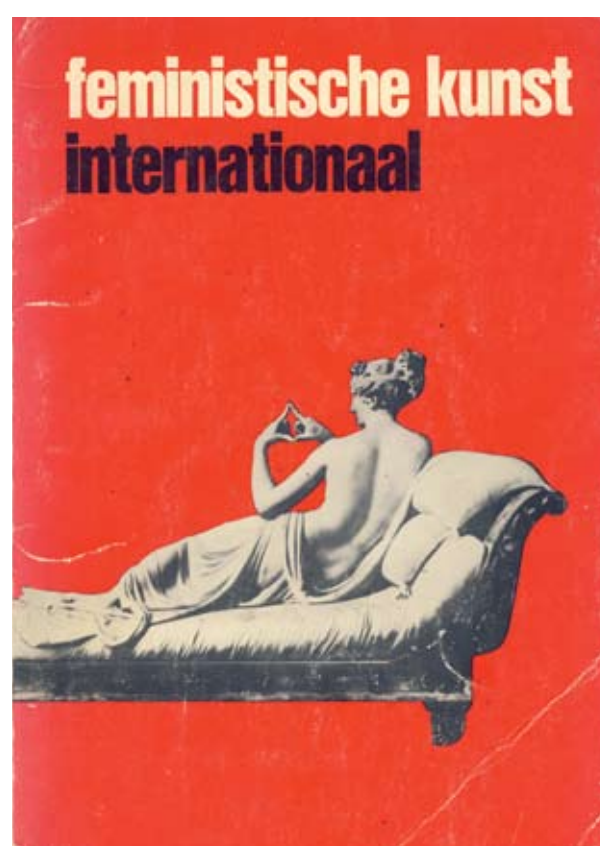
During a Guided visit, we encourage young people to actively participate in the viewing of the exhibition. With the help of educational materials containing many useful suggestions and helpful questions, we provoke young people to develop their own views and ideas on the interpretation of works.

The workshops for young people of high and middle school age accompanying the exhibition will engage with the themes of social and cultural gender identity.

How to Order a Guide? How to Order a Workshop?

More information at: www.zacheta.art.pl/m.komornicka@zacheta.art.pl / 022 556 96 42

Okładka katalogu wystawy *Feministische Kunst Internationaal*, na którą zaproszono Natalię LL i Marię Pinińską-Bereś, Haags Gemeentemuseum, Haga, 1979–1980. Dzięki uprzejmości Natalii LL Catalogue cover, *Feministische Kunst Internationaal* exhibition, to which Natalia LL and Maria Pinińska-Bereś were invited, Haags Gemeentemuseum, the Hague, 1979–1980. Courtesy of Natalia LL

Zachęta Narodowa Galeria Sztuki
Zachęta National Gallery of Art
pl. Małachowskiego 3
00-916 Warszawa
tel./phone 22 556 96 00, fax 22 827 78 86
www.zacheta.art.pl
dyrektor director: Hanna Wróblewska

Wystawa Exhibition
Trzy kobiety Three Women
Maria Pinińska-Bereś
Natalia LL
Ewa Partum

01.03.2011 – 08.05.2011

kuratorka curator: Ewa Toniak

projekt ekspozycji exhibition design:

Małgorzata Szczęśniak

współprojektant co-designer: Łukasz Kwietniewski

współpraca ze strony Zachęty

co-operation on the part of Zachęta:

Anna Tomczak, Julia Leopold

realizacja execution: Krystyna Sielska,

Marek Janczewski i zespół and staff

program edukacyjny educational programme:

Ewa Toniak, Stanisław Welbel, Joanna Kinowska

program filmowy film programme:

Iwona Kurz, Magdalena Komornicka

Wystawie towarzyszy katalog

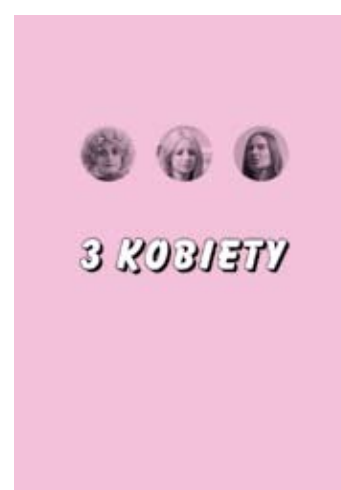
The exhibition is accompanying by the catalogue

autorzy tekstów authors Agata Jakubowska,

Paweł Mościcki, Ewa Tatar, Ewa Toniak

pod redakcją edited by Ewa Toniak

projekt graficzny graphic design Błażej Pindor

Folder

projekt graficzny graphic design:

Maciej Sikorzak

redaktor prowadzący editor in chief:

Stanisław Welbel

współpraca collaboration: Jolanta Pieńkos

tłumaczenie translated by

Benjamin Cope, Marcin Wawrzyńczak

druk printed by ARW A.Grzegorzczak, Stare Babice

© Zachęta Narodowa Galeria Sztuki, Warszawa 2011

sponsorzy galerii sponsors of the gallery

LIDEX

netia

sponsorzy wernisażu sponsors of the opening ceremony

DeLonghi

KENWOOD

A.Blikle

ASH TREE ESTATE

patroni medialni media patronage

gazeta

POLITYKA

TOK

THE WARSAW VOICE

STOLICA

Art&Business

artinfo.pl